

Analýza ekonomického vývoja v Slovenskej republike v rokoch 1993 - 1995.

Bratislava, december 1995

Obsah

Úvod	1
I. Transformačná ekonomická stratégia a jej zmeny v priebehu rokov 1991 - 1995	2
II. Rastová výkonnosť ekonomiky	12
III. Inflácia	13
IV. Nezamestnanosť	14
V. Produktivita práce	15
VI. Zahraničný obchod	16
VII. Menová politika	18
VIII. Štátny rozpočet	20
IX. Privatizácia	23
X. Zahraničné investície	27
XI. Finančné hospodárenie podnikov	28
XII. Závery a súvislosti	30

Úvod

Táto štúdia bola vypracovaná spoločnosťou M.E.S.A.10 .

Jej cieľom je uskutočniť základnú analýzu ekonomického vývoja v SR a podať charakteristiku podstatných kvalitatívnych a kvantitatívnych ekonomických ukazovateľov v Slovenskej republike za roky 1993 - 1995.

V prvej časti je uskutočnená analýza zmien v ponímaní transformačnej stratégie v rokoch 1991 - 1995. Toto porovnanie je robené predovšetkým na základe analýzy miery kontinuity a diskontinuity pôvodne v rámci ČSFR započatej stratégie transformácie, ktorá bola spustená od 1.1.1991.

V druhej časti štúdie je podrobne na základe štatistických údajov, ale aj dôležitých súvislostí a príčin charakterizovaný ekonomický vývoj v SR v rokoch 1993 - 1995, teda počas prvých troch rokov existencie samostatnej Slovenskej republiky.

Na základe takejto kvalitatívnej a kvantitatívnej analýzy sú potom v záverečnej časti formulované niektoré najdôležitejšie závery a súvislosti.

I. Transformačná ekonomická stratégia a jej zmeny v priebehu rokov 1991 - 1995

Ekonomická transformácia v ESRF, spustená od 1.1.1991 bola založená na liberálnej rakúskej škole a monetaristickej chicagskej škole. Išlo o tzv. radikálnu ekonomickú transformáciu (big bang), veľmi podobnú tej, ktorá bola o rok skôr spustená v Poľsku pod vedením L. Balcerowicza.

V tejto časti štúdie sa budeme zaoberať hodnotením postupu ekonomickej transformácie v Slovenskej republike z pohľadu dodržania, resp. revízie tých transformačných priorít, na ktorých bola postavená radikálna ekonomická transformácia v ESRF po roku 1990 a na ktorých pokračuje reforma v Českej republike nepretržite až do teraz.

Ktoré sú tie spomínané priority radikálnej ekonomickej transformácie? Scenár ekonomickej reformy, ktorý bol najdôležitejším koncepčným materiálom, popisujúcim obsah a formy ekonomickej transformácie v SR a ktorý bol schválený federálnym parlamentom v septembri roku 1990 uvádza štyri najdôležitejšie piliere ekonomickej transformácie. Ide o liberalizáciu cien, úspornú menovú a rozpočtovú politiku, vnútornú vymeniteľnosť meny a liberalizáciu zahraničného obchodu a o širokú a rýchlu privatizáciu. Uvedené reformné kroky boli po istej predpríprave v roku 1990 spustené od 1.1.1991, pričom v oblasti privatizácie bol tento rok rokom spustenia tzv. malej privatizácie (predaj malých prevádzok, väčšinou maloobchodných predajní výlučne formou verejnej dražby) a prípravy privatizácie veľkej, ktorá bola spustená od začiatku roka 1992.

Ekonomická transformácia bola zameraná predovšetkým na zabezpečenie systémovej zmeny v priebehu čo najkratšieho obdobia. v zásade išlo najmä o zmenu ekonomického prostredia, o nastolenie makroekonomickej rovnováhy a tvrdých kriteriálnych ekonomických podmienok, ktoré by viedli k zmene správania sa mikroekonomických subjektov a tým aj k obratu v oblasti makroekonomickej výkonnosti, efektívnosti a konkurencieschopnosti.

V prvom rade išlo o nastolenie makroekonomickej rovnováhy, teda o odstránenie dovedy existujúcej nerovnováhy danej prevahou dopytu nad ponukou, čo sa prejavovalo najmä všeobecnou nedostatkovosťou.

Od 1.1.1991 bola liberalizovaná väčšina cien (asi 90%), boli v zásadne obmedzené dotácie a subvencie podnikateľským subjektom, bola zavedená jednotná miera zdanenia ich zisku a boli zavedené plne komerčné úvery. Inými slovami, do ekonomiky bolo zavedené tvrdé rozpočtové obmedzenie namiesto dovedy existujúceho mäkkého rozpočtového obmedzenia. To malo viesť k zásadným zmenám v správaní sa podnikateľských subjektov.

Liberalizáciou cien došlo v priebehu prvých štyroch mesiacov po spustení reformy k nastoleniu makroekonomickej rovnováhy. Keďže predtým agregátny dopyt prevažoval nad agregátnou ponukou, po liberalizácii cien ich úroveň dosť rýchlo a prudko stúpla, za prvé štyri mesiace roka 1991 o vyše 50%. Potom však rast cien narazil na

dopytový strop, pretože zároveň s liberalizáciou cien bola uskutočňovaná aj úsporná menová a rozpočtová politika, ktorej zmyslom bolo najmä nedopustiť roztočenie inflačnej špirály po cenovej liberalizácii a teda nedopustiť stav, kedy by sa nerovnováha neustále generovala, len s tým rozdielom, že na vyššej cenovej úrovni. Zmyslom vnútornej vymeňovateľnosti a liberalizácie zahraničného obchodu bolo zase preniesť vonkajšiu konkurenciu do vnútra ekonomiky a tým pritrať kritériálnosť a tvrdosť ekonomického prostredia, ktoré by malo viesť k adaptácii a reštrukturalizácii podnikovej sféry.

Privatizácia má tri základné motívy. Prvým, keďže súčasťou privatizácie sú aj reštitúcie, je navrátenie majetku tým subjektom, ktorým bol majetok protiprávne odobratý po komunistickom prevrate v roku 1948. Druhým je vytvorenie ekonomických a politických poistiek nezvratnosti politických zmien nastúpených po novembri 1989 a tretím je vytvorenie efektívnej vlastníckej štruktúry s vysoko prevažujúcim súkromným vlastníctvom, ktorá je nevyhnutným predpokladom efektívnej a konkurencieschopnej ekonomiky.

Na základe úspešného a rýchleho presadenia prvých troch reformných princípov v československej ekonomike, došlo zhruba od apríla - mája 1991 k nastoleniu makroekonomickej rovnováhy a k vytvoreniu tvrdého, kritériálneho ekonomického prostredia pre všetky ekonomické subjekty. Inými slovami, došlo k prechodu od trhu predávajúceho k trhu kupujúceho. Na základe toho sa predpokladal významný posun v správaní sa podnikov najmä v smere adaptácie v zmysle znižovania nákladov, odstraďovania rezerv, zlepšovania parametrov výrobkov a služieb atď. Na základe takýchto zmien v správaní sa potom s odstupom času (1 - 2 roky) očakával aj obrat v makroekonomickej výkonnosti a prechod od ekonomického poklesu k rastu GDP. Pokrok v tejto oblasti bol pomalší ako sa pôvodne predpokladalo. Ukázalo sa, že hlavnou príčinou je pomalší postup privatizácie, ktorú z objektívnych dôvodov nie je možné uskutočniť okamžite (tak ako je možné presadiť ostatné reformné kroky). Vysoko prevažujúci štátne vlastníctvo spôsobovalo, že napriek vytvoreniu tvrdých kritériálnych podmienok bolo správanie sa mnohých podnikov zotrvačné a adaptácia pomalá. Okrem iných príčin (nekvalifikovanosť a nepripravenosť ľudí, najmä riadiacich pracovníkov na nové podmienky, zotrvačnosť v myslení, staré záväzky a bremená) najdôležitejšiu rolu zrejme zohrala skutočnosť, že náklady neprispôsobenia, alebo neskoršieho prispôsobenia, pri podniku v štátnom vlastníctve nenesie nikto konkrétny, ale štát a daňoví poplatníci.

Tvorcovia koncepcie ekonomickej transformácie si boli tohoto rizika vedomí a preto od začiatku pripravovali ako dôležitú súčasť reformy aj široké použitie neštandardných privatizačných metód, tzv. kupónovej metódy. Jej hlavnou výhodou je možnosť rýchlej privatizácie bez potreby obrovských objemov peňažných prostriedkov, ako aj masová možnosť privatizácie pre všetkých občanov, ktorí o to majú záujem. Ukázalo sa, že rýchla a rozsiahla privatizácia je naozaj nevyhnutným predpokladom nielen rýchlej adaptácie mikroekonomických subjektov, ale aj predpokladom úspešnej a racionálnej reštrukturalizácie.

Príprava a rozbeh veľkej privatizácie trvali dlhšie ako sa pôvodne predpokladalo, najmä kvôli obrovskému množstvu práce, ktorú bolo potrebné vykonať pri evidencii majetku pred privatizáciou, konkrétne pri preukazovaní spôsobu nadobudnutia majetku štátom. Neporiadok v evidencii majetku počas komunizmu bol hlavnou príčinou týchto problémov. Napokon však bola veľká privatizácia spustená od začiatku roka 1992, konkrétne predaj majetku štandardnými metódami od jari 1992 a kupónová privatizácia bola po registrácii občanov a investičných fondov, ktorá bola koncom roka 1991 a začiatkom roka 1992, spustená v máji 1992 a v zásade ukončená do konca roka 1992. Viaka tomu bol do konca roka 1992 v SR sprivatizovaný majetok, ktorý tvoril takmer 30% všetkého potenciálne privatizovateľného majetku.

Viaka takémuto razantnému a zásadnému postupu v ekonomickej transformácii v rokoch 1990 - 1992 bolo možné už v priebehu roka 1992 zaznamenať isté signály, ktoré svedčili o pokroku v oblasti adaptácie a o počiatkoch ekonomického oživovania. Išlo predovšetkým o zníženie nezamestnanosti v priebehu roka 1992 (z 12,3% na 10,4%), oživovanie stavebníctva (nárast o 10%), znižovanie ekonomického poklesu v jednotlivých štrôrokoch roka 1992.

Rok 1992 však zároveň znamenal zásadnú diskontinuitu z hľadiska inštitucionálneho priestoru v ktorom sa ekonomická transformácia uskutočňovala. V júni 1992 sa uskutočnili voľby a na základe ich výsledkov došlo neskôr, od 1.1.1993 k rozdeleniu EŠFR na dva samostatné štáty, Českú republiku a Slovenskú republiku. Hlavnou príčinou tohoto rozdelenia boli diametrálne odlišné výsledky volieb, najmä odlišné názory volebných víťazov v ČR a SR v oblasti štátoprávneho usporiadania vzťahov medzi SR a ČR a v oblasti postupu ekonomickej transformácie. Aj keď k rozdeleniu EŠFR došlo bez referenda, na základe dohody víťazných politických síl v SR a ČR, s odstupom času sa zdá, že rýchle rozdelenie bolo nevyhnutné a účelné, pretože ďalšia koexistencia pri voľbami danom rozdelení politických síl by len predlžovala agóniu spoločného štátu, so všetkými negatívnymi politickými, ale najmä ekonomickými dôsledkami.

Veľmi zaujímavou a aktuálnou sa po voľbách 1992 stala v SR otázka pokračovania, resp. revízie dovedy v celej EŠFR uskutočňovanej koncepcie ekonomickej transformácie. Volebný víťaz, Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), bolo od apríla 1991, kedy sa oddelilo od Verejnosti proti násiliu (VPN), najsilnejšou opozičnou stranou. Od svojho vzniku až do volieb v roku 1992 HZDS veľmi tvrdo a zásadne kritizovalo a odmietalo ekonomicke transformácie uskutočňované v SR (EŠFR). Konkrétne boli kritizované a odmietané všetky vyššie menované reformné priority, ktoré boli obsiahnuté v scenári ekonomickej reformy. Snáď najtvrdšej kritike bola podrobovaná reštriktívna menová a rozpočtová politika, ale taktiež privatizácia, najmä kupónová, vnútorná vymeniteľnosť, najmä k jej zavedeniu nevyhnutne potrebná devalvácia koruny na úroveň rovnovážneho kurzu. Celá koncepcia dovedy uskutočňovanej ekonomickej transformácie bola odmietaná ako pre Slovensko nevyhovujúci model, ktorý bol vymyslený v ČR a je vhodný na podmienky ČR, nie však na podmienky SR. Argumentovalo sa najmä tým, že spoločný model reformy viedol na Slovensku k nepriaznivejším sprievodným javom, ktoré sa interpretovali ako

dôsledky reformy, nie ako dôsledky komunizmom deformovanej ekonomiky. Išlo najmä o argumentovanie hlbším ekonomickým poklesom v SR v porovnaní s ĚR, vyššou (dvoj až trojnásobne) mierou nezamestnanosti, vyšším prílevom zahraničného kapitálu v ĚR a pod.

Veľká neistota v predvídaní a hodnotení ekonomického vývoja v SR po voľbách v roku 1992 spočívala v tom, že napriek zdrvivúcej kritike a odmietaniu dovtedajšieho postupu reformy, nepredložila víťazná strana ani pred voľbami ani po voľbách v roku 1992 žiadnu zmyslupnú a ucelenú alternatívu k dovtedajšiemu postupu. Neurčitosti ďalšieho vývoja bola teda značná a teoreticky sa vývoj mohol pohybovať vo veľmi širokých hraniciach daných dvoma krajnými možnosťami. Teoreticky bolo možné, že víťazná strana bude napriek opačnej predvolebnej rétorike dôsledne pokračovať v ekonomickej transformácii podľa dovtedy spoločne v rámci ĚSFR uskutočňovaného modelu radikálnej ekonomickej reformy. Na druhom okraji potenciálnych možností mohlo dôjsť k povolebnému naplneniu predvolebnej rétoriky a teda k zásadnej revízii dovtedajšieho postupu vo všetkých podstatných oblastiach. To by napr. znamenalo začatie regulácie aspoň časti cien, expanzívnu menovú a rozpočtovú politiku, obmedzenie, alebo zrušenie vnútornej vymeniteľnosti, obmedzenie liberalizácie zahraničného obchodu a zastavenie privatizácie.

Skutočný vývoj po júni 1992 bol niekde medzi týmito krajnými pólmi, pričom sa dá konštatovať, že po júni 1992 a po 1.1.1993, teda po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v zásade pokračovalo uplatňovanie dovtedajšej reformnej stratégie vo všetkých kľúčových oblastiach s výnimkou privatizácie. V oblasti liberalizácie cien nedošlo po roku 1992 až do roku 1995 k žiadnej významnejšej zmene, naopak, okruh liberalizovaných cien sa oproti stavu, ktorý bol ustanovený k 1.1.1991 mierne rozšíril. Napriek tomu dochádzalo v tejto oblasti opakovane k vyhláseniam politických predstaviteľov, ktorí avizovali administratívnu reguláciu niektorých cien, najmä cien základných potravín. Zdá sa, že v tom období išlo skôr o politickú propagandu za účelom ukáudnenia ľudí nespokojných s vývojom životnej úrovne a reálnych príjmov, ako o zámer ceny regulovať.

V rozpočtovej a menovej oblasti došlo po roku 1992 k pokračovaniu reštriktívnej politiky, dokonca k zintenzívneniu reštrikcie. V absolútnom vyjadrení došlo síce v štátnom rozpočte SR v roku 1993 k vyššiemu schodku ako v roku 1992, čo by svedčilo o nižšej reštrikcii rozpočtovej politiky, avšak tento fenomén je potrebné posudovať nie mechanickým porovnávaním veľkosti rozpočtového schodku, ale skôr v súvislosti s mierou reštrikcií príjmov a výdavkov v roku 1993 oproti roku 1992. V týchto rokoch došlo totiž k zásadnej zmene danej prechodom od trojrozmerného prerozdelenia (federálny, český a slovenský rozpočet) k úplne oddeleným dvom rozpočtom. Z toho dôvodu, že rozpočtové príjmy slovenského rozpočtu boli v roku 1993 o cca 13 mld nižšie ako súčet slovenského rozpočtu v roku 1992 a tých prostriedkov federálneho rozpočtu, ktoré sa v roku 1992 použili na Slovensku, došlo v roku 1993 napriek vyššiemu schodku rozpočtu v porovnaní s rokom 1992 k vyššej miere rozpočtovej reštrikcie. Táto skutočnosť bola posilovaná aj tým, že v roku 1993 vzrástli výdavky slovenského rozpočtu spojené so zabezpečením tých funkcií samostatného štátu,

ktoré boli predtým zabezpečené spoločne (najmä zahraničná služba) a nové boli tiež náklady spojené s rozdelením štátu. Taktiež roky 1994 a 1995 možno označiť ako roky, v ktorých pokračovala zodpovedná, úsporná rozpočtová politika.

V menovej oblasti možno roky 1993 - 1995 charakterizovať taktiež ako roky pokračujúcej úspornej menovej politiky, pričom dokonca dochádza k tomu, že miera reštrikcie je omnoho silnejšia ako v roku 1992. Napr. v roku 1992 došlo k nárastu úverov oproti predchádzajúcemu roku o 14,2% pri priemernej miere inflácie 10%, kým v roku 1993 vzrástli oproti predchádzajúcemu roku úvery len o 12,3%, pričom miera inflácie dosiahla úroveň 25,1%. Ak prijmem veľmi pravdepodobný predpoklad, že rýchlosť obratu peňazí sa v rokoch 1992 a 1993 významne neodlišovala, tak môžeme konštatovať, že menová politika v roku 1993 bola rádovo reštriktívnejšia ako menová politika v roku 1992. V menovej oblasti bol okrem toho rok 1993 významný tým, že šesť týždňov po rozdelení ESMR došlo aj k oddeleniu mien a teda k zrušeniu menovej únie, ktorá začala fungovať od 1.1.1993. Po oddelení mien došlo v SR k pomerne rýchlemu poklesu devízových rezerv, čo bolo najskôr riešené nepriamymi administratívnymi opatreniami na zníženie dovozu, neskôr 10% devalváciou voči voľne vymeniteľným menám, dovoznou prirážkou a administratívno - certifikátovými opatreniami pri dovoze tovarov z ERM.

Spomínané administratívne obmedzovanie dovozu znamená obmedzenie liberalizácie zahraničného obchodu, konkrétne obmedzenie liberalizácie dovozu. V marci 1993 došlo k prijatiu opatrenia Národnej banky Slovenska, podľa ktorého pri dovozoch nad 1 mil. Sk bolo možné uhradiť tieto dovozy až s trojmesačným odkladom. Samozrejme, že za týchto podmienok to znamenalo, že mnohí zahraniční partneri odmietli takýto platobný režim a tým sa znížil dovoz do SR a tým aj čerpanie devízových rezerv. Dôkazom takéhoto pôsobenia je aj skutočnosť, že vo štvrtom štvrtroku 1993, keď bolo toto opatrenie zrušené, enormným spôsobom vzrástol dovoz a tým aj záporné saldo zahraničného obchodu. Vo štvrtom štvrtroku dosiahol objem dovozu 67,7 mld Sk oproti 43,3 mld. Sk v treťom štvrtroku, čo znamená nárast o 56,35%.

Po zrušení vyššie uvedeného administratívneho obmedzenia pri platbách za dovozy boli prijaté nové administratívne opatrenia, obmedzujúce liberalizáciu dovozu. Išlo predovšetkým o dovoznú prirážku vo výške 10% a o certifikáty na dovoz potravín a poľnohospodárskych výrobkov z Českej republiky. Okrem toho došlo koncom roka 1993 na základe toho, že Slovensko sa v obchode s ERM dostalo do pasívnej pozície, k devalvácii slovenskej koruny voči clearingovému ECU, ktoré skúžilo ako zúčtovacia jednotka v obchode medzi ERM a SR. Tieto opatrenia, znižujúce dovoz, ako aj nárast exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky viedli k obratu od pasívnej obchodnej bilancie v roku 1993 a prvom štvrtroku 1994 k aktívnej obchodnej bilancii, ktorá trvá s malou prestávkou v polovici roka 1995 dodnes (do konca roka 1995). K pozitívnemu saldu obchodnej bilancie prispela aj skutočnosť, že spomínaná kurzová odchýlka vo vzťahu ku clearingovému ECU bola zachovaná aj v období druhého štvrtroka 1994 až apríla 1995, napriek tomu, že SR bola v obchode s ERM v tomto období v aktívnej

pozícii. V septembri 1995 došlo k zrušeniu clearing, čo spôsobilo zníženie výšky aktívneho salda obchodnej bilancie SR.

Vplyvom zvyšovania exportu (najmä v dôsledku konjunktúry na západných trhoch, ale aj v dôsledku pokroku v adaptácii slovenských vývozcov), ale aj viaka administratívne obmedzovaniu importu, dochádzalo od polovice roka 1993 k rastu devízových rezerv NBS, čo umožnilo pokrok v zavádzaní plnej vymeniteľnosti meny, zatiaľ na bežnom účte platobnej bilancie SR.

Možno konštatovať, že vo vyššie analyzovaných oblastiach (liberalizácia cien, úsporná menová a rozpočtová politika a vnútorná vymeniteľnosť a liberalizácia zahraničného obchodu) sa v zásade v rokoch 1993 - 1995 pokračovalo v tej reformnej stratégii, ktorá sa v SR uplatňovala v rámci federálneho modelu aj v rokoch 1990 - 1992. Došlo pritom však aj k niektorým nezanedbateľným, vyššie spomínaným odchýlkam. Zdá sa, že príčinou takéhoto vývoja bola absencia akejkoľvek, čo len relatívne reálnej alternatívnej koncepcie, zotrvačnosť ekonomických procesov, ale aj tlak medzinárodných inštitúcií, najmä Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Absencia vnútornej stotožnenosti s potrebou a nevyhnutnosťou uplatňovanej stratégie, nedôslednosť a často aj nekompetentnosť exekutívy, viedli potom k čiastkovým ústupkom od pôvodnej stratégie, ako aj k jej postupnému "vyprchávaní".

K zásadnejšej zmene v jednej z vyššie analyzovaných oblastí došlo v lete a na jeseň 1995, kedy vláda HZDS, ZRS a SNS vypracovala a parlament väčšinou tých istých strán schválil nový zákon o cenách.

V dôvodovej správe k návrhu zákona sa uvádza, že tento vychádza z obdobných postupov transformujúcich sa ekonomík, ako aj skúseností vyspelých krajín a že navrhovaným zákonom sa zabezpečuje kompatibilita uvedenej právnej formy s právom Európskej únie.

V texte zákona sa však nachádza niečo, čo je v príkrom rozpore s týmto tvrdením dôvodovej správy, niečo, čo je v príkrom rozpore s princípom voľnej tvorby cien.

Text zákona by stál za podrobnú a hlbokú ekonomickú a politickú analýzu, v tomto príspevku spomeniem len niektoré najdôležitejšie skutočnosti a súvislosti.

Zákon je potrebné rozdeliť na dve časti. Jednu tvorí zhruba ten text, ktorý je prevzatý z pôvodného zákona č. 526/1990 Zb. o cenách. Ide o federálny zákon, ktorý bol schválený koncom roka 1990 a ktorý znamenal vytvorenie legislatívnych podmienok na zavedenie liberalizácie cien po spustení ekonomickej transformácie od 1.1.1990. Aj v tomto zákone sa okrem vytvorenia podmienok na liberalizáciu cien nachádzali aj ustanovenia o regulácii cien, napr. o formách a spôsoboch regulácie cien. Čo je ale dôležité, tento pôvodný zákon jasne odlišoval ingerenciu štátu u tých cien, ktoré sú regulované (v týchto prípadoch ingerencia štátu existovala) a u tých cien, ktoré sú liberalizované (tu ingerencia štátu neexistovala). Od 1.1.1990 bolo liberalizovaných

asi 90% všetkých cien, neskôr došlo k liberalizácii aj ďalších a dnes sa odhaduje, že liberalizovaných je asi 95% cien a regulovaných asi 5% cien.

A tu je práve zásadný rozdiel medzi pôvodným federálnym cenovým zákonom z roku 1990 a cenovým zákonom schváleným slovenským parlamentom v novembri 1995. Posledne menovaný zákon totiž chce regulovať, kontrolovať a riadiť nielen regulované ceny, ale aj ceny liberalizované. A samozrejme, kontrolovať a riadiť znamená zároveň trestať. Túto úlohu má uskutočňovať ministerstvo financií (všemoúci a vševedúci úradníci). Aby kontrola "primeranosti" liberalizovaných cien bola možná, tvorcovia zákona museli do zákona zakomponovať staronové, z komunizmu dôverne známe pojmy - "ekonomicky oprávnené náklady" a "primeraný zisk". A ako býva čoraz častejším, zvykom (taktiež známym z komunizmu), podrobnosti posudzovania ekonomickej oprávnenosti nákladov a primeranosti zisku určí Ministerstvo financií SR vykonávacou vyhláškou.

Celá konštrukcia potom vyzerá asi takto. Vláda chce prostredníctvom ministerstva financií (ale aj s pomocou okresných a obvodných úradov a Slovenskou obchodnou inšpekciou) pomocou tohoto zákona a následných vyhlášok "zamedziť svojvoľnému zvyšovaniu cien". Na to, aby bolo možné posudzovať a aj späťne kontrolovať, či jednotlivé podnikateľské subjekty (fyzické aj právnické osoby) zákon o cenách neporušili, stanovuje zákon pre podnikateľské subjekty povinnosť vedenia povinnej podrobnej cenovej a nákladovej evidencie a tiež povinnosť cenovej kontrole umožniť vstupovať do priestorov, nazerať do dokladov, poskytovať informácie a pod. Podrobnosti cenovej evidencie a kontroly stanoví vyhláška ministerstva financií.

Najproblematickejším miestom zákona je paragraf 12, ktorý okrem iného hovorí, že predávajúci a kupujúci nesmú dohodnúť neprimeranú cenu pri predaji alebo nákupe tovaru pri (a) dočasnej nerovnováhe na trhu konkrétneho druhu tovaru, (c) náhradnom dovoze tovaru v čase nerovnováhy na trhu, (d) predaji a nákupe nedostatkového tovaru prostredníctvom viacerých sprostredkovateľských subjektov.

Z hľadiska teoretickej ekonómie ide skutočne o unikátny jav - vládna koalícia chce nerovnovážnu situáciu na trhu riešiť reguláciou cien. Pritom platí, že nerovnováha vzniká nie v dôsledku trhu, ale v dôsledku absencie trhu a že najlepším riešením nerovnováhy je obmedzenie regulácie (cien, ale aj napr. dovozu), nie jej zvýšenie. Najlepším príkladom môže byť lapsus, ktorého sa začiatkom jesene 1994 dopustila Moravčíkova vláda, keď stanovila na cenu zemiakov maximálnu cenu vo výške nedosahujúcej ani úroveň nákladov na dopestovanie zemiakov doma, prípadne za alternatívny dovoz. Čo nasledovalo, to si ľudia dodnes pamätajú. Na dlhé týždne zmizli zemiaky z obchodov a nebolo ich vôbec dostať. Došlo teda k nerovnováhe na trhu, ale tá bola spôsobená nie trhom, ale administratívnym rozhodnutím vlády.

Platí, že čím je trh liberálnejší a otvorenejší, čím je menšia miera regulácie (najmä cien a zahraničného obchodu), tým sú ceny pružnejšie a tým menej dochádza k nerovnováhe na trhu a tým skôr sa prípadné nerovnováhy samovoľne, pôsobením

trhových síl odstraňujú. Ďalším je to naopak, tým je nerovnováha viac a tým dlhšie trvá jej odstraňovanie.

Najlepším príkladom nerovnováhy je centrálna plánovaná ekonomika, kde všetky ceny sú určované administratívne a to je aj jeden z hlavných dôvodov, prečo je v týchto ekonomikách trvalá a intenzívna nedostatkovosť, čiže trvalá nerovnováha. Liberalizáciou cien a ďalšími reformnými opatreniami po 1.1.1990 sa táto nerovnováha odstránila a dnes v zásade neexistuje. Ak aj existuje, tak len v dôsledku administratívnych obmedzení dovozu, alebo menšej pružnosti niektorých ekonomických subjektov, najmä tých štátom vlastnených (banky, železnica a pod.).

Aj v liberálnej trhovej ekonomike môže vzniknúť nerovnováha na trhu, kedy napr. dočasne dopyt prevyšuje ponuku. Vtedy možno dosahovať omnoho vyššie ceny a tým aj vyššiu mieru zisku. Ide napr. o nové vynálezy a patenty, ktorých využitie dáva náskok pred konkurenciou. A práve možnosti dosahovania takýchto vysokých mier zisku sú jedným z najväčších motorov vedecko - technického pokroku. Obávam sa však, že ak by vyspelé trhové ekonomiky mali slovenský zákon o cenách, mohé vynálezy by dodnes neboli vznikli. Tvorcovia zákona by teraz možno namietali - na takéto prípady sa zákon používať nebude. Ale tu sme práve pri koreni problému - kto určí na ktoré prípady nerovnováhy na trhu sa ustanovenie o ekonomicky oprávnených nákladoch a primeranom zisku uplatní a na ktoré nie? Kto určí, či a kedy, a u ktorej komodity došlo, alebo nedošlo k nerovnováhe na trhu? Odpoveď je jasná - úradník. Inými slovami - štát. A o to práve ide. Zdá sa, že to je práve tým najpodstatnejším v celom uvedenom zákone. Zákon dáva možnosť zneužiť vplyv štátu na postihy voči podnikateľským subjektom, pričom neexistujú právne ani iné zábrany proti tomuto zneužitiu moci a vplyvu štátu a štátnych úradníkov.

Jediná oblasť v ktorej došlo hneď po voľbách v roku 1992 k výraznej zmene transformačnej stratégie je oblasť privatizácie. Už na jeseň 1992 bola vo vláde schválená nová koncepcia privatizácie, ktorá do značnej miery stála na popretí dovtedy uskutočňovanej koncepcie privatizácie. Táto koncepcia znamenala takmer úplné zastavenie privatizácie od leta 1992 do februára 1994 (s výnimkou dobehnutia kupónovej privatizácie do konca roka 1992). Na ilustráciu stačí uviesť, že v období do roku 1992 (vrátane) bolo sprivatizovaného takmer 30% potenciálne privatizovateľného majetku, kým od roku 1992 do marca 1994 len asi 3,2% privatizovateľného majetku. Na ďalšie porovnanie možno uviesť, že kým v SR koncom roka 1994 nedosahoval celkový privatizovaný majetok ani 40% privatizovateľného majetku, v tom istom čase to už v ČR bolo vyše 80%. Vývoj v privatizácii v rokoch 1991 - 1992 bol pritom za ČR a SR veľmi podobný nielen kvalitatívne, ale aj kvantitatívne.

Toto výrazné spomalenie privatizácie spôsobilo okrem iného omnoho pomalší pokrok v adaptácii, ale najmä v reštrukturalizácii slovenských podnikov, najmä nedostatočný pokrok v reštrukturalizácii aktív. Spomalenie privatizácie je taktiež spojené s

narastajúcou spontánnou privatizáciou a s nízkym prílevom zahraničných investícií. To spätne zase negatívne ovplyvňuje proces reštrukturalizácie ekonomiky.

K významnej zmene v oblasti privatizácie došlo po predčasných voľbách na jeseň roku 1994, kedy novo sformovaná koalícia HZDS, ZRS a SNS zmenila privatizačný zákon v tom zmysle, že právomoci v uskutočňovaní priamych predajoch preniesla z vlády a ministerstva privatizácie na Fond národného majetku. Zároveň táto koalícia obsadila túto inštitúciu plne svojimi ľuďmi (voľbou parlamentom), takže opozícia v orgánoch FNM nemá ani jedného zástupcu a nemôže proces privatizácie ani formálne kontrolovať. Od začiatku rok 1995 FNM začal hektickým a veľmi neprehľadným spôsobom uskutočňovať priame predaje, pričom ide výlučne o predaj blízkym, alebo aspoň straníckymi štruktúrami odporúčaným právnickým a fyzickým osobám. Dochádza pritom aj k otvorenej diskriminácii zahraničných záujemcov o privatizáciu. Miera znevýhodňovania zahraničných investorov v privatizácii je evidentná najmä z údajov, podľa ktorého FNM od začiatku roka 1995 do 7. septembra 1995 uskutočnil 232 priamych predajov v celkovej cene takmer 29 mld. Sk, pričom v prospech zahraničných subjektov boli schválené len 3 priame predaje v hodnote 660 mil. Sk, teda 1,3% zo všetkých predajov v hodnote 2,2% zo súčtu kúpnych cien.

V oblasti privatizácie sa nepokryte presadzuje klientelistický spôsob zneužívania štátnej moci na uprednostňovanie úzkej skupiny domácich podnikateľských subjektov pred ostatnými domácimi subjektmi a všetkými zahraničnými subjektmi. Tento klientelizmus prerastá z oblasti privatizácie do celej ekonomiky, ale aj do iných oblastí spoločenského života. Stáva sa čoraz viac pravidlom, že o víťazoch a porazených nerozhoduje konkurencia na trhu, ale štátna moc. Stáva sa čoraz viac pravidlom, že úspešní sa nepresadzujú lepšou konkurencieschopnosťou na trhu, ale zneužitím štátnej moci na získanie výhodnejšieho postavenia, alebo dokonca zneužitím štátnej moci na likvidáciu konkurenta. Práve v tejto súvislosti môže byť vyššie popísaný nový zákon o cenách veľmi nebezpečným nástrojom klientelizmu v rukách štátnej moci.

Od začiatku roka 1995 dochádza k neustálým útokom na subjekty kapitálového trhu. Zákon o investičných spoločnostiach bol koalíciou väčšinou zmenený takým spôsobom, že likviduje väčšinu malých a stredných fondov, vylučuje investičné fondy z účasti v orgánoch akciových spoločností, ktorých sú akcionármi, vydáva všetky investičné fondy a investičné spoločnosti na milosť a nemilosť ministerstva financií a jeho úradníkov. Ministerstvom financií boli zrušené licencie viacerým významným investičným spoločnostiam a majetok, ktorý spravovali bol prevedený do správy investičnej spoločnosti blízkej vládnej koalícii. Najnovšie bola dokonca administratívnym rozhodnutím ministerstva financií zrušená aj Bratislavská otvorená burza, prvá svojho druhu v postkomunistických krajinách.

Nezákonnosť postupu MF voči niektorým investičným fondom a spoločnostiam už bola potvrdená aj rozsudkom Najvyššieho súdu SR.

Vláda otvorene vydáva príkazy všetkým inštitúciám, na ktoré má priamy, alebo nepriamy dosah, aby nezadávali inzerciu do novin, ktoré nie sú vláde poplatné, čo v praxi znamená, že z celoslovenských denníkov, ktorých je okolo 8 - 10 môžu tieto inštitúcie inzerovať len v jednom denníku s úzkym a veľmi špecifickým okruhom čitateľov.

Aj keď v scenári ekonomickej reformy nebola explicitne zaradená priorita tvorby a ochrany konkurenčného prostredia, implicitne je prítomná vo všetkých ostatných prioritách a v celom duchu a smere uskutočňovania ekonomickej reformy po roku 1990. Na začiatku bolo spomenuté, že československá ekonomická transformácia, teda aj ekonomická transformácia v SR do roku 1992 bola založená na myšlienkach a koncepciách liberálnej rakúskej školy a monetaristickej chicagskej školy. Tieto školy považujú za jeden z podstatných a kľúčových princípov princíp slobodnej konkurencie, rovnosti šancí a minimálneho zasahovania štátu do chodu ekonomiky. V tomto zmysle možno konštatovať, že aj keď v niektorých oblastiach (najmä v menovej a rozpočtovej oblasti) SR dodržiava princípy v roku 1990 schválenej reformnej stratégie, celkový spôsob uskutočňovania transformačnej a hospodárskej politiky dnešnou vládou je v príkrom rozpore s tými základnými a zásadnými princípmi a hodnotami na ktorých bola táto reformná stratégia postavená a na ktorých v zásade pokračuje v Českej republike aj po roku 1992.

II. Rastová výkonnosť ekonomiky

Tab. č.1

	1993		1994		1995(pol)	
	absol.	% rastu	absol.	% rastu	absol.	% rastu
HDP, s.c.	173,8	- 4,1%	182,2	+ 4,8%	95,4	+ 6,1
KSD	90,6	+ 1,2%	87,5	- 3,4%	45,7	+ 4,1
KSS	47,7	+ 4,6%	45,6	- 4,4%	24,8	0,00
THFK	44,5	- 16,0 %	42,8	- 3,8%	21,5	+ 21,5%
ČV	- 0,3		26,7		10,2	

Zdroj: Štatistický úrad SR

KSD - konečná spotreba domácností

KSS - konečná spotreba štátu

THFK - tvorba hrubého fixného kapitálu

ČV - čistý vývoz (vývoz mínus dovoz)

V roku 1993 pokračuje pokles slovenskej ekonomiky. Hrubý domáci produkt v porovnateľných cenách poklesol v roku 1993 oproti predchádzajúcemu roku o 4,1%. Oproti roku 1992 (-7,0%) išlo o zmiernenie poklesu, napriek tomu možno konštatovať, že v priebehu roka 1993 sa oproti vývoju v roku 1992 objavili isté zvláštnosti a odlišnosti.

V roku 1992 dochádzalo napriek ekonomickému poklesu k istým signálom začínajúceho sa oživoania ekonomiky. K takýmto signálom možno priradiť napr. rast stavebníctva v roku 1992 (o 10% v stálych cenách), ale aj rast domáceho dopytu, zastavenie poklesu v doprave, obrat v exportnej výkonnosti.

Naproti tomu v roku 1993, napriek tomu, že dochádza k zmierneniu miery ekonomického poklesu, má vývoj niektoré iné negatívne črty. Znovu rýchlo klesá stavebná výroba, doprava, stagnuje domáci dopyt a dochádza k výraznému pasívnemu saldu obchodnej bilancie za rok 1993.

Vývoj HDP v roku 1994 je veľmi netypický. Dochádza síce k celkovému ekonomickému rastu vo výške 4,8% GDP, avšak v štruktúra HDP v tomto roku ukazuje, že celý ekonomický rast bol dosiahnutý vďaka rýchlemu rastu čistého vývozu. Vo všetkých ostatných položkách HDP za rok 1994 došlo dokonca k ich poklesu oproti roku 1993. Konečná spotreba domácností klesla o 3,4%, konečná spotreba štátu o 4,4% a tvorba hrubého fixného kapitálu o 3,2%. Pokles týchto položiek bol viac ako kompenzovaný rastom čistého vývozu, keď saldo obchodnej bilancie za rok 1994 dosiahlo aktívum vo výške 4,059 mld. Sk.

V roku 1995 dochádza už k obratu aj v tejto oblasti, kedy konečná spotreba štátu za prvý polrok 1995 je na tej istej úrovni ako v tom istom období predchádzajúceho roka, ale všetky ostatné položky HDP rastú.

V roku 1994 sa jednotlivé odvetvia na tvorbe HDP podieľali nasledovne. Najväčším podielom sa HDP tvoril v trhových službách (41,6%), pričom na dopravu a spoje pripadalo 9,6%. Priemysel spolu dosiahol podiel 30,65%, pričom samotná priemyselná výroba podiel 24,6% a stavebníctvo podiel 5,04%.. Ďalej nasledovali netrhové služby s 13,2% a poľnohospodárstvo so 7,36%.

Najväčšiu dynamiku v prvom polroku 1995 oproti tomu istému obdobiu roka 1994 vykazovala priemyselná výroba, stavebníctvo a trhové služby.

III. Inflácia

Miera inflácie meraná indexom spotrebiteľských cien dosiahla v roku 1993 23,2%. Odhaduje sa, že zhruba 10% rast cien bol spôsobený zavedením novej daňovej sústavy od 1.1.1993 a júlovou devalváciou slovenskej koruny voči voľne zameniteľným cenám (o 10%). Teda bez uvedených okolností by miera inflácie dosiahla v roku 1993 úroveň cca 13 - 14%.

Rýchlejší ako priemerný rast cien bol v roku 1993 rast cien vo verejnom stravovaní (35,5%) a v službách (28%). U potravinárskeho tovaru stúpili ceny o 21% a u nepotravinárskeho o 20,4%.

V roku 1994 došlo k výraznému zníženiu rastu inflácie, ktorá za tento rok dosiahla 13,4%. Potvrdila sa platnosť vyššie uvedeného predpokladu o vonkajších vplyvoch na výšku inflácie v roku 1993 vo výške cca 10%. V cenovom pohybe rôzneho typu spotrebiteľského tovaru došlo v roku 1994 oproti roku 1993 k zmene. Vyšší ako priemerný rast cien dosiahli ceny potravinárskeho tovaru a verejného stravovania, kým u nepotravinárskeho tovaru a služieb bol rast cien nižší ako celkový priemer.

Za prvé tri štvrťroky 1995 sa inflácia ďalej znižuje. Ku koncu septembra 1995 dosiahol rast spotrebiteľských cien oproti decembru 1994 úroveň 6% čo dáva predpoklad na celoročnú mieru inflácie za rok 1995 okolo 10%. Keďže mesačná miera inflácie v druhom polroku oproti prvému klesala, je možné, že sa podarí dosiahnuť nižšiu ako 10% mieru inflácie. Najrýchlejší rast cien počas prvých troch kvartálov 1995 zaznamenali služby (7,7%), nasledoval nepotravinársky tovar (6,3%) a verejné stravovanie (6,2%), kým ceny potravinárskeho tovaru stúpili ku koncu septembra 1995 oproti decembru 1994 len o 4,5%. Súvisí to okrem iného aj s relatívne dobrou úrodou v poľnohospodárstve v roku 1995.

Úspešný vývoj v oblasti inflácie, ktorý radí Slovenskú republiku spomedzi všetkých postkomunistických krajín na druhé miesto za ČR, je daný najmä veľmi zodpovednou, reštriktívnou menovou politikou, ktorú rozoberieme nižšie.

IV. Nezamestnanosť

Miera nezamestnanosti má v SR kolísavý priebeh. Desaťpercentná hranica nezamestnanosti bola prekročená v štvrtom kvartáli 1991 a ku koncu roka 1991 dosiahla 11,8%. Ku koncu roka 1992 poklesla na 10,4%, no počas roka 1993 stúpila na 14,4%. Približne na tejto úrovni sa udržiavala miera nezamestnanosti počas celého roka 1994 a ku koncu tohoto roka dosiahla 14,8%. V roku 1995 došlo v prvých mesiacoch roka najskôr k nárastu na vyše 15%, od februára do septembra však miera nezamestnanosti klesla na 13,2%.

Okrem celkovej úrovne nezamestnanosti je potrebné skúmať aj jej štruktúru a dynamiku. Vážnym problémom v oblasti zamestnanosti v SR je najmä:

- veľká regionálna diferenciacia nezamestnanosti
- vysoký podiel uchádzačov o prácu na jedno voľné pracovné miesto
- vysoký a narastajúci podiel dlhodobo nezamestnaných
- vysoký podiel nezamestnaných medzi absolventmi, ľuďmi so zníženou pracovnou schopnosťou a sociálne ťažšie prispôsobiteľnými skupinami (najmä Rómovia)

Podľa najnovších údajov za september 1995 malo 6 okresov Slovenska nezamestnanosť vyššiu ako 20% (najvyššiu mal okres Rimavská Sobota 25,4%). Z týchto šiestich okresov sa štyri nachádzajú vo východoslovenskom kraji a dva na juhu

stredoslovenského kraja. Z hľadiska mikroregionálnej miery nezamestnanosti sú rozdiely ešte výraznejšie.

Veľmi vysoký je podiel uchádzačov o zamestnanie pripadajúcich na jedno voľné pracovné miesto, aj keď tendencia vývoja tohoto ukazovateľa je pozitívna. Začiatkom roka 1994 pripadalo na jedno voľné pracovné miesto 46 uchádzačov o zamestnanie, v septembri 1995 to bolo 20,6 uchádzača.

Významné sú aj disproporcie medzi kvalifikačnými požiadavkami spojenými s voľnými miestami a kvalifikačnou štruktúrou uchádzačov o zamestnanie. Napr. v septembri 1995 tvorili voľné pracovné miesta pre nekvalifikovaných a pomocných pracovníkov len 9% voľných pracovných miest, pritom však podiel nevyučených nezamestnaných so základným vzdelaním na všetkých nezamestnaných tvoril až 33%.

Nepriaznivú výšku, ale aj tendenciu má štruktúra nezamestnaných podľa dĺžky. Počet uchádzačov o prácu, ktorí sú bez práce dlhšie ako 12 mesiacov vzrástol od 31.12.1993 do 30.6.1994 zo 118,5 tis. na 157,4 tis., pričom ich podiel na všetkých uchádzačoch o zamestnanie vzrástol z 32,2% na 43,7%.

V. Produktivita práce

Tab. č. 2

Hlavné ukazovatele produktu a zamestnanosti

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
HDP b.c.	234,2	243,6	280,1	301,8	336,7	398,3
HDP s.c.	220,9	215,4	193,0	179,6	173,8	182,2
ISC	104,8	115,7	186,3	205,2	257,7	287,2
P z M	97 198	101 756	102 559	110 827	127 282	148 065
PMRM	3100	2989	2097	2212	2085	2260
Poč. prac.	2498,3	2477,6	2280,1	1995,0	1991,1	1960,0
Prod. pr.	88 417	86 939	84 644	90 025	86 486	92 959
PzM/HDP	41,50%	41,77%	36,62%	36,72%	37,80%	37,17%

Zdroj: štatistický úrad SR

ISC - index spotrebiteľských cien (1984= 100)

PzM - príjmy z miezd

PMRM - priemerná mesačná reálna mzda

Ako je vidieť z údajov v tabuľke č.2, v roku 1992 došlo oproti roku 1991 k nárastu produktivity práce meranej ako HDP v stálych cenách pripadajúci na jedného pracovníka. V roku 1993 však znovu došlo k poklesu produktivity práce, čo vyplývalo

najmä z toho, že kým HDP v stálych cenách v roku 1993 poklesol o 3,3%, počet pracovníkov poklesol len nepatrne, o 0,2%.

Z hľadiska miery zamestnanosti a udržiavania makroekonomickej rovnováhy zohráva kľúčovú úlohu proporcia medzi úrovňou produktu, reálnej mzdy a zamestnanosti. V tejto súvislosti je dôležitý najmä vzťah medzi vývojom produktivity práce a reálnej mzdy. Ak by bol vývoj miezd rýchlejší ako produktivita práce, hrozilo by narastanie mzdových nákladov, strata konkurencieschopnosti, pokles produktu a následná mzdovo - inflačná špirála. Údaje v nasledujúcej tabuľke ukazujú, že mzdový vývoj počas doterajšieho reformného postupu nebol inflačným stimulom a že práve zdržanlivý vývoj v mzdovej oblasti je jedným z dôležitých predpokladov na udržiavanie stabilného makroekonomického prostredia.

Tab. č. 3

Indexy rastu reálnych miezd a produktivity práce v rokoch 1989 - 1994

	90/89	91/90	92/91	93/92	94/93	94/89
Reál. mzda	93,48	72,36	105,48	94,26	108,39	72,9
Prod.práce	98,33	97,36	106,36	96,07	107,48	105,13

Z údajov v tabuľke č.3 je zrejmé, že napríklad v roku 1993 pokles produktivity práce nebol inflačným faktorom z toho dôvodu, že existoval predstih poklesu reálnej mzdy pred poklesom produktivity práce. K obratu dochádza až v roku 1994, kedy dochádza k rýchlejšiemu rastu reálnej mzdy oproti rastu produktivity práce. Ide však len o nepatrný rozdiel a okrem toho, ako ukazuje posledný stĺpec tabuľky, počas obdobia rokov 1989 - 1994 produktivita práce vzrástla oproti reálnej mzde o 32,23 bodu.

Podobný vývoj ako produktivita práce meraná z hrubého domáceho produktu, zaznamenal aj vývoj produktivity práce v priemysle. V roku 1992 došlo k miernemu nárastu produktivity práce v priemysle, avšak v roku 1993 zaznamenal tento ukazovateľ pokles oproti roku 1992 o vyše 10%. V roku 1994 opäť dochádza k rastu produktivity práce v priemysle, ktorá dosahuje oproti roku 1993 o 7,3% vyššiu úroveň.

Mierny nárast produktivity práce v priemysle pokračuje aj v roku 1995, kedy za prvých deväť mesiacov oproti rovnakému obdobiu predchádzajúceho roka produktivita práce v priemysle vzrástla o 4,5%.

VI. Zahraničný obchod

Vzhľadom na malý rozmer slovenskej ekonomiky a súčasne pomerne veľkú, najmä priemyselnú kapacitu, zohráva zahraničný obchod kľúčovú úlohu.

Zahraničný obchod SR bol v posledných rokoch významne ovplyvňovaný takými faktormi ako rozpad "trhov" RVHP, konjunktúra vo vyspelých krajinách, administratívne protiimportné opatrenia, asymetrické výhody pri obchode s EÚ vyplývajúce z dohody o pridružení, clearingový mechanizmus obchodu s ČR a a podobne.

Tab. č.4

Základné ukazovatele zahraničného obchodu SR v rokoch 1993 - 1995

	1993	1994	1995 (polrok)
Vývoz	167,50	215,522	143,669
Dovoz	193,50	211,463	144,153
Saldo	-26,00	4,059	- 0,484
Vývoz/HDP	49,75%	54,1%	62,8%

Zdroj: Štatistický úrad SR

V roku 1993 dosiahla SR pasívne saldo obchodnej bilancie vo výške 26,7 mld. Sk, v roku 1994 aktívne saldo vo výške 4,059 mld. Sk a za prvých deväť mesiacov roka 1995 aktívne saldo vo výške 2,218 mld. Sk.

Tento vývoj bol ovplyvnený najmä nasledovnými skutočnosťami. V druhom a treťom štvrtroku 1993 bol dovoz administratívne nepriamo obmedzovaný najmä opatrením NBS, podľa ktorého dovozcovia museli pri dovozoch nad 1 mil. Sk platiť svojim zahraničným dodávateľom až s oneskorením jedného mesiaca. Toto opatrenie bolo prijaté po zrušení menovej únie medzi ČR a SR a jeho zmyslom bolo zabrániť rýchlemu zníženiu devízových rezerv NBS. O tom, že toto opatrenie skutočne znížovalo objem dovozu svedčí skutočnosť, že keď bolo vo štvrtom štvrtroku 1993 zrušené, došlo k výraznému nárastu importu a tým aj k rastu pasívnej obchodnej bilancie. Za prvé tri štvrtroky 1993 dosahovalo pasívne saldo obchodnej bilancie len 6,5 mld. Sk a počas štvrtého štvrtroka vzrástlo na 26,7 mld. Sk.

Začiatkom roka 1994 pristúpila vláda k náhradným protiimportným opatreniam. Bola zavedená 10% dovozná prirážka a zároveň boli zavedené povinné dovozné certifikáty na dovoz potravín z Českej republiky.

Tieto opatrenia viedli k zníženiu dovozu, pričom zároveň došlo k zvýšeniu vývozu. Odrazilo sa to v tom, že po januári a februári, kedy SR dosiahla pasívne saldo obchodnej bilancie, sa situácia zmenila a od marca 1994 až do súčasnosti (do konca roka 1995) SR dosahuje v obchodnej bilancii aktívnu pozíciu, s krátkym prerušením v polovici roka 1995.

Údaje v tabuľke ukazujú, že v rokoch 1993 - 1994 rýchlo rástla otvorenosť slovenskej ekonomiky. Podiel vývozu SR na HDP vzrástol v rokoch 1993 až 1995 z necelých 50% na takmer dve tretiny.

Zaujímavý je aj vývoj teritoriálnej štruktúry slovenského zahraničného obchodu, najmä teritoriálna štruktúra vývozu SR. Vývoj v tejto oblasti ukazuje nasledovná tabuľka.

Tab. č.5

Podiel vývozu do niektorých teritórií na celkovom vývoze

	1993	1994	1995 (prvé 3Q)
OECD		39,4%	41,1%
Eur. únia		29,2%	31,6%
EZVO		7,0%	7,0%
CEFTA		45,4%	44,5%
ČR		37,1%	35,5%

Zdroj: Štatistický úrad SR

Z údajov v tabuľke je vidieť, že rastie podiel vývozu zo SR do vyspelých krajín. Po vstupe ČR do OECD dosahuje podiel krajín OECD na celkovom vývoze SR výšku až 76,6%, teda vyše troch štvrtín vývozu SR sa umiestňuje na vyspelých trhoch.

Táto skutočnosť však nemusí veľa hovoriť o kvalite, technicko ekonomických parametroch vývozu a podobne. O týchto charakteristikách viac napovie vecná štruktúra vývozu. V roku 1993 sa najväčší objem vývozu zo SR realizoval v položkách:

- železo a oceľ (14,5% celkového vývozu)
- kotly, stroje, prístroje a časti k jadrovým reaktorom (7,76%)
- motorové vozidlá, traktory, motocykle a príslušenstvo (4,8%)
- nerastné palivá, minerálne oleje, živočíšne látky, vosky (4,4%)
- plasty a výrobky z nich (3,9%)
- výrobky zo železa a ocele (3,9%)

Uvedená štruktúra vývozu SR sa významnejšie nezmenila ani v rokoch 1994 - 1995. Za rok 1994 sa dokonca tovarová štruktúra vývozu z tohoto hľadiska zhoršila, keď vývoz železa, ocele a výrobkov z nich predstavoval až 20,3% všetkého vývozu. Svedčí to o tom, že vo vývoze zo SR prevládajú výrobky na veľmi nízkom stupni spracovania a s nízkou hodnotou pridanou spracovaním.

Pri dovoze do SR počas celého sledovaného obdobia prevažovali najmä nerastné suroviny a palivá, čo svedčí o pretrvávajúcej vysokej materiálnej a surovinovej náročnosti slovenskej ekonomiky. Za rok 1994 sa nerastné palivá a minerálne oleje podieľali na celkovej hodnote dovozu podielom 19,3%.

VII. Menová politika

Menová politika SR bola v roku 1993 spojená predovšetkým so vznikom samostatného štátu, rozdelením československej meny a so zabezpečovaním stability novej národnej meny.

Slovenská republika začínala po rozdelení meny s peňažným agregátom M2 vo výške 215,7 mld. Sk. Podľa menového plánu na rok 1993 mal agregát M2 dosiahnuť ku koncu roka 1993 výšku 241 mld. Sk. Skutočnosť bola o 9,5 mld vyššia, najmä v dôsledku vysokého prekročenia predpokladaného deficitu štátneho rozpočtu.

V rámci agregátu M2 dochádzalo počas roka 1993 k viacerým štrukturálnym posunom. Niektoré boli dané jednorázovými akciami, ako bola výmena peňazí, iné vyplývali z inflačných a devalvačných očakávaní, ako aj z poklesu kúpyschopnosti.

Počas celého roka 1993 dochádzalo k poklesu hotovostného obeživa a netermínovaných vkladov a k nárastu termínovaných vkladov (najmä u podnikateľských subjektov) a devízových účtov (najmä u občanov). Stav na devízových účtoch dosiahol k 30.11.1993 hodnotu 28 mld. Sk, čo oproti začiatku toho istého roka znamená nárast o 112,7%. Za rok 1992 tvoril tento nárast hodnoty devízových účtov len 56%. Tento vývoj svedčí predovšetkým o narastaní inflačných a devalvačných očakávaní mikroekonomických subjektov, ktoré sa pred inflačným znehodnocovaním úspor bránia konverziou netermínovaných na termínované účty a korunových na devízové účty.

Tabuľka č.6

Niektoré menové agraráty a vývoj produktu

	1993		1994		1995 /1	
	absol.	prírast.	absol.	prírast.	absol.	prírast.
M2	253,2	17,4%	294,7	16,4%	303,3	2,9%
HDP b.c.	336,7	11,6%	398,3	18,3%	228,6	19,9%
úvery	268,9	12,3%	273,4	1,5%	288,7	5,6% ⁰⁰
vklady	233,7	16,7%	283,5	21,3%	300,4 /2	6,0%

/1 polrok 1995

Zdroj: NBS SR, Štatistický úrad SR

Z údajov v tabuľke je vidieť narastajúcu mieru menovej reštrikcie, o čom svedčí najmä výrazný predstih rastu produktu v bežných cenách pred rastom agregátu M2. Opačný vývoj v roku 1993 bol daný predovšetkým potrebou krytia vysokého deficitu štátneho rozpočtu v roku 1993.

Počas prvého polroka 1995 sa začína prejavovať zvyšujúca sa dôvera obyvateľstva k slovenskej mene. Najvýraznejší podiel na raste peňažnej zásoby v prvom polroku 1995 majú rastúce vklady obyvateľstva, pričom rýchlejšie rastú korunové, ako devízové vklady.

Vývoj úverov podľa jednotlivých odvetví odráža určitú stagnáciu finalizujúcich odvetví, čo taktiež svedčí o nedostatočnom pokroku v procese reštrukturalizácie ekonomiky.

Vývoj devízových rezerv.

Po počiatkových problémoch s udržiavaním potrebnej výšky devízových rezerv v roku 1993 sa v roku 1994 a 1995 podarilo nastoliť obrat v tejto oblasti. Najväčšiu zásluhu na tom má dosahovanie pozitívneho salda obchodnej bilancie, čo sa podarilo ako zvýšením exportu, tak aj administratívnym obmedzovaním importu. Stav celkových devízových rezerv NBS ku koncu júna 1995 bol 2621,8 mil. USD, čo znamená nárast oproti stavu ku koncu roka 1994 o 876,8 mil. USD. Stav devízových rezerv NBS ku koncu júna 1995 zodpovedal 3,1 násobku predpokladaného priemerného mesačného dovozu tovarov a služieb SR v roku 1995.

Celkové devízové rezervy bankového sektora (komerčné banky + NBS) za obdobie január až jún 1995 vzrástli o 1109,7 mil. USD a v polovici roka 1995 dosiahli 4202,7 mil. USD.

Vnútorňa zadlženosť vlády

Čistá vnútorná zadlženosť vlády voči bankovej sústave k 30.6.1995 dosiahla 61,3 mld. Sk, z čoho NBS úverovala 16,5 mld a komerčné banky 44,8 mld Sk. Oproti začiatku roka 1995 došlo pritom o zníženie tejto zadlženosti o 9,1 mld. Sk a zároveň košlo k zmene proporcie tohoto vládneho zadlženia, kedy výrazne klesol podiel NBS a vzrástol podiel komerčných bánk.

V oblasti zahraničnej zadlženosti tvoril k 31.3.1995 oficiálny dlh vlády SR a NBS voči zahraničiu sumu 2,4 mld. USD a celkové hrubé zadlženie SR voči zahraničiu tvorilo 4,8 mld USD. Posledne menovaný údaj znamená v prepočte na 1 obyvateľ dlh vo výške cca 907 USD.

VIII. Štátny rozpočet

Štátny rozpočet SR na rok 1993 bol schválený ako vyrovnaný, pričom príjmy a výdavky sa predpokladali vo výške 158,1 mld Sk. Jeho špecifickosť spočívala v tom, že išlo o prvý rozpočet samostatnej Slovenskej republiky. V tom spočívali aj mnohé ťažkosti a obmedzenia. V súvislosti s rozpadom federácie a s prechodom na rozpočtovú suverenitu došlo k zvýšeniu príjmov ŠR SR o 9,1 mld. Sk, ale zároveň k zvýšeniu výdavkov o 22,9 mld Sk. Inými slovami to znamená zvýšenie napätia medzi príjmami a výdavkami v tejto výške. Pritom toto napätie bolo ďalej zvýšené aj tým, že bolo potrebné zabezpečovať nové úlohy vyplývajúce zo vzniku nového štátu, najmä v

oblasti zahraničnej služby a obrany a úradov, ktoré boli predtým zabezpečované len na federálnej úrovni.

V štátnom záverečnom účte za rok 1993 sa vykázal schodok štátneho rozpočtu vo výške 23,0 mld Sk. Pritom je potrebné uviesť, že zúčtovanie clearingového salda medzi ČR a SR zlepšilo výsledok rozpočtového hospodárenia o 5,8 mld. Sk. Reálny schodok (po vylúčení vplyvu clearingfu) by teda predstavoval 28,8 mld. Sk, čo predstavuje 8,5% GDP vytvoreného v roku 1993.

Na plnení rozpočtu sa negatívne prejavili viaceré skutočnosti. Išlo najmä o prehĺbenie ekonomického poklesu v roku 1993, negatívny vplyv malo aj zavádzanie novej daňovej sústavy.

Analýza štruktúry príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu ukazuje, že príjmy ŠR sa nespĺnili takmer v žiadnej položke. Výnimku tvorili len príjmy z cla, príjmy z daní fyzických osôb zo závislej činnosti a nedaňové príjmy.

Najväčší výpadok sa zaznamenal u dane z príjmov právnických osôb, ktorá sa naplnila len na 63,4% v rozpočte plánovaných príjmov.

Príčiny spočívali v nižšej makroekonomickej výkonnosti, narastaní platobnej neschopnosti, ale zrejme aj v zneužívaní nariadenia vlády SR o daňových úľavách, ktoré vláda schválila na jar 1993. Neskôr, v roku 1994 bolo toto nariadenie vlády zrušené.

Najväčší podiel na prekročení výdavkov štátneho rozpočtu mali debetné úroky, ktoré platí štát Národnej banke za krytie deficitu štátneho rozpočtu, ďalej transfery obyvateľstvu a neinvestičné príspevky rozpočtovým a príspevkovým organizáciám.

Súhrn verejných rozpočtov SR, t.j. štátneho rozpočtu a rozpočtov miest a obcí sa skončil v roku 1993 so schodkom 21,3 mld. Sk, pričom na tomto výsledku sa podieľalo hospodárenie štátneho rozpočtu schodkom 23 mld SK a hospodárenie miest a obcí prebytkom vo výške 1,7 mld. Sk.

Schodok štátneho rozpočtu spôsobil nesplnenie rozpočtom predpokladaných príjmov v sume 7,8 mld. Sk a prekročenie výdavkov v sume 15,2 mld Sk.

1994

Novou črtou štátneho rozpočtu na rok 1994 bolo, že od začiatku bol koncipovaný ako schodkový a tiež to, že od 1.1.1994 sa z príjmov a výdavkov ŠR vyčlenili zdroje Národnej poisťovne a Fondu zamestnanosti. Tieto začali plne fungovať na poisťovnom princípe. Novinkou bolo tiež zapojenie zdrojov Fondu národného majetku do financovania rozpočtom nezabezpečovaných a dovedy rozpočtom zabezpečovaných výdavkov. FNM takto v roku 1994 financoval verejné výdavky v sume 1,315 mld. Sk.

Dôležitý bol tiež nárast výdavkov kapitoly štátneho dlhu, čo bola jedna z príčin, prečo sa rozpočet už zostavoval ako schodkový. Predpokladaný schodok bol 14 mld. Sk, teda suma do 4% predpokladanej úrovne HDP vytvoreného v roku 1994. V priebehu roka 1994 bol zákon o štátnom rozpočte niekoľkokrát menený. Okrem presunov v jednotlivých kapitolách došlo pri novelizácii zákona o štátnom rozpočte aj k zvýšeniu plánovaného schodku o 650 mil. Sk (zo 14 na 14,65 mld Sk).

V roku 1994 sa SR dostala do aktívnej pozície v rámci clearingového zúčtovania s ČR, čo z hľadiska rozpočtového hospodárenia znamená, že výsledok rozpočtového hospodárenia bol zhoršený zaťažením výdavkovej časti rozpočtu SR o 14 031 mil. Sk. Bez tohoto vplyvu by skutočne vykázaný schodok štátneho rozpočtu v roku 1994 (22 854 mil. Sk) predstavoval len 8 823 mil. Sk.

Za súhrn verejných rozpočtov v užšom slova zmysle (štátny rozpočet + rozpočty miest a obcí) skončilo rozpočtové hospodárenie SR za rok 1994 celkovým schodkom vo výške 21 897 mil. Sk. V tom schodok hospodárenia štátneho rozpočtu dosiahol 22 854 mil. Sk a rozpočty obcí vykázali prebytok vo výške 975 mil. Sk.

Príjmy štátneho rozpočtu sa predpokladali vo výške 134 680 mil. Sk, v skutočnosti sa naplnili na 139 148 mil. Sk, teda na 103,3%. Na tomto plnení mali zásluhu najmä daňové príjmy, ktoré sa naplnili na 105%, kým nedaňové príjmy sa naplnili na 97,2%.

V rámci daňových príjmov došlo k vysokému prekročeniu výnosov z dane z príjmov fyzických osôb (149,7%), k tesnému prekročeniu dane z príjmov právnických osôb (106,9%) a spotrebnej dane (100,9%) a k nenaplneniu dane z pridanej hodnoty (91,0%).

Výdavky štátneho rozpočtu sa v roku 1994 predpokladali vo výške 149 330 mil. Sk, v skutočnosti tvorili výšku 162 002 mil. Sk, čo znamená prekročenie o 8,5%. Na tomto prekročení sa podieľali najmä investičné výdavky rozpočtových a príspevkových organizácií a neinvestičné transfery podnikateľskej sféry.

1995

Štátny rozpočet na rok 1995 bol schválený ako schodkový, s celkovými predpokladanými príjmami vo výške 146,4 mld. Sk a výdavkami vo výške 167,4 mld. Sk, teda s predpokladaným deficitom vo výške 21 mld. Sk.

Vysoký podiel na predpokladaných výdavkoch v roku 1995 predstavuje najmä dlhová služba vo výške 29,652 mld. Sk, čo predstavuje asi 19% všetkých výdavkov rozpočtu. Napriek tejto záťaži je možné na základe výsledkov rozpočtového hospodárenia za prvých deväť mesiacov roka 1995 konštatovať, že predpokladané príjmy sa plnia nad očakávanie a výdavky sú zase menšie ako sa jpredpokladalo. Za prvé tri štvrťroky sa príjmy štátneho rozpočtu naplnili na 78% celoročne predpokladanej sumy, čo predstavuje 104% plnenie príjmov, kým výdavky za prvé tri štvrťroky sú na úrovni

70% celoročnej výšky, čo predstavuje len 93,3% plnenie výdavkov. Tieto údaje potvrdzujú, že štátny rozpočet bol skonštruovaný reálne a je možné predpokladať jeho splnenie ako na príjmovej tak aj výdavkovej stránke. Vzhľadom na každoročne vyšší nárast výdavkov koncom roka možno očakávať zvýšenie deficitu oproti koncu septembra, kedy tento dosahoval len 2,88 mld Sk (pri celoročnom deficite predpokladanom na úrovni 21 mld Sk).

Tab. 7

Základné údaje o rozpočtovom hospodárení SR v rokoch 1993 - 1994 prináša nasledovná tabuľka.

	1993	1994	1995	1996
Príjmy ŠR	150,34	139,1	146,4	162,4
Výdavky ŠR	173,35	162,0	167,4	189,4
Deficit	23,01	22,9	21,0	27,0
HDP v b.c.	340,2	398,3	455,9	529,1
Výdavky/ŠR	50,95%	40,7%	36,7%	35,8%

1993, 1994 - skutočnosť

1995, 1996 - predpoklad štátneho rozpočtu a MF

Pozn. Za rok 1993 je do výdavkov štátneho rozpočtu počítaná aj suma 40,7 mld. Sk, ktorá bola vybratá od poisťencov na sociálne nemocenské a dôchodkové poistenie, pretože tieto prostriedky boli v prvom roku fungovania poisťného systému prefinancované cez štátny rozpočet. Od roku 1994 bolo už hospodárenie poisťovní oddelené od štátneho rozpočtu. Pri odpočítaní tejto sumy od výdavkov ŠR by potom v roku 1993 výdavky ŠR tvorili len 132,65 mld. Sk, čo by predstavovalo podiel na HDP vo výške 38,98%.

IX. Privatizácia a podiel súkromného sektora

Proces privatizácie bol významne ovplyvňovaný častou výmenou vlád. Od novembra 1989 mala SR 6 vlád, z toho počas piatich z nich sa uskutočňoval proces privatizácie. Zároveň vždy po výmene vlády dochádzalo k značnej diskontinuite v privatizačnom procese.

Rok 1991 bol rokom malej privatizácie a rokom prípravy prvej vlny veľkej privatizácie.

Do dvoch vln veľkej privatizácie bolo zaradených okolo 1280 štátnych podnikov v celkovej bilančnej hodnote asi 370 mld. Sk. Z toho zhruba 170 mld bolo zaradených do prvej vlny a asi 200 mld do druhej vlny privatizácie. V malej privatizácii, ktorá bola prakticky ukončená do konca roka 1992, sa predal majetok v účtovnej hodnote 13,2 mld Sk. Z toho možno usúdiť, že hodnota privatizovateľného majetku v SR činila v roku 1991 asi 385 mld. Sk v bilančných cenách

Tab. č. 8
Rýchlosť privatizácie podľa jednotlivých metód

	1992	1993	1994	1995 / ₁	SPOLU
Malá priv.	13 200,00				13 200,00
Kup. priv.	79 809,90				79 809,90
Štand. met.	11 973,20	4 510,6	21 182,8	43 000	80 666,6
SPOLU	104 983,10	4 510,6	21 182,8	43 000	173 676,5
PODIEL	27,27%	1,29%	6,05%	11,17%	45,1%

/₁ za prvých 10 mesiacov roka 1995

Zdroj: Výročné správy Fondu národného majetku

Údaje uvedené v tabuľke pochádzajú z Fondu národného majetku SR, z jeho výročných správ. Ide len o taký majetok (za roky 1992 - 1994), na ktorý boli uzavreté kúpno predajné zmluvy (u štandardných metód) a ten majetok, ktorý bol predaný v malej privatizácii a v kupónovej privatizácii. Údaje za rok 1995 sú čerpané z tlače, ide pritom o hodnotu majetku v bilančných cenách, na ktorý boli vydané rozhodnutia o predaji. Za rok 1995 ide o údaje za prvých 10 mesiacov.

Hodnoty v tabuľke sú za bilančné ceny, preto je možné urobiť porovnanie k celkovému privatizovateľnému majetku v bilančnej cene, ktorý bol, ako sme uviedli vyššie v celkovej bilančnej hodnote 385 mld. Sk. Z toho vyplýva, že v roku 1992 bolo privatizovaných 27,27% privatizovateľného majetku, v roku 1993 to bolo 1,29%, roku 1994 sa privatizovalo 6,05% a za prvých desať mesiacov roka 1995 to bolo 11,17%. Spolu doteraz sa teda z celkového privatizovateľného štátneho majetku sprivatizovalo asi 45,1%.

K tomuto číslu je potrebné poznamenať, že je čiastočne nadhodnotený, pretože v roku 1992 prebehlo zvyšovanie bilančnej hodnoty majetku na základe novej vyhlášky o cenách pozemkov a nehnuteľností, pričom došlo k celkovému nárastu cien majetku a teda k nárastu hodnoty celkovej porovnávacjej bázy. Pri našich prepočtoch je od tejto skutočnosti abstrahované.

Tieto údaje sa samozrejme týkajú podielu privatizovaného majetku z pôvodne štátneho majetku. Nemožno ich stotožňovať s podielom súkromného majetku v národnom hospodárstve, pretože súkromný (ale aj štátny) majetok sa ďalej rozvíja a zväčšuje. Keďže sa predpokladá vyššia dynamika súkromného sektoru, dá sa predpokladať, že podiel súkromného majetku na celkových aktívach v NH je vyšší ako vyššie uvedený podiel privatizovaných bývalých štátnych aktív.

Tab. č.9

Vývoj privatizácie štandardnými metódami v rokoch 1992 - 1995.

	1992		1993		1994		1995		Spolu
	kúp. cena	bil. cena	kúp. cena	bil. cena	kúp. cena	bil. cena	kúp. cena	bil. cena	bil. cena
A	3086,5	1678,7	1943,5	2102,3	6568,6	8665,5			
A1	750,0	637,7	353,8	1019,7	3756,1	6538,4			
A2	2336,4	1041,0	1589,7	1082,6	2812,65	2127,1	660,0 /2		
B	9588,6	10294,5	2868,2	2408,3	11196,3	10806,1			
B1	7720,3	8731,9	2886,8	2376,1	11030,7	12400,9			
B2	1868,2	1562,5	0	0	165,6	194,4			
Spolu	12675,1	11973,2	4811,7	4510,6	17774,9	21182,8	33000	43000	80666,6
C	33,2%	21,7%	33,0%	24,0%	16,7%	11,0%	2,0%		

rok 1995 za prvých 10 mesiacov

/2 A2 v roku 1995 sa rovná A2+B2

A - predaj akcií

A1- z toho tuzemským partnerom

A2 - z toho zahraničným partnerom

B - predaj majetku

B1 - z toho tuzemským partnerom

B2 - z toho zahraničným partnerom

C - podiel zahraničných na predanom majetku

Podľa Pravdy (14.9.1995) Prezídium FNM schválilo od začiatku roka do 7. septembra 232 priamych predajov v celkovej kúpnej cene takmer 29 mld Sk. FNM nezverejňuje, akú časť z tejto hodnoty bude možné odpustiť v prípade investícií, a alebo iných podmienok. Pritom napr. u najväčšieho predaja doteraz, u 39% akcií Slovnaftu táto odpustiteľná čiastka tvorí až 84% kúpnej ceny. Celková výška prvých splátok dosahuje výšku 5,15 mld. Sk. Z uvedených 232 predajov boli len tri predaje v prospech zahraničných subjektov - jedna francúzska a dve holandské firmy. Kúpna cena privatizácie v ich prospech dosiahla 660 mil. Sk, teda 2,2% celkovej sumy kúpnych cien.

Pravda upozorňuje, že FNM neposkytuje okrem názvu spoločnosti žiadne informácie o subjektoch, ktorým predáva majetok, neinformuje o kritériách výberu ani o konkurenčných projektoch. Neznáme sú aj podmienky kúpnych zmlúv, najmä podmienky odpustenia časti ceny a doba splácania kúpnej ceny.

Okrem vyššie spomínaných priamych predajov získal FNM od začiatku roka za predaj akcií na kapitálovom trhu (ktorý má však tiež skôr povahu priamych predajov) len asi 30 mil. Sk a za predaje formou verejnej súťaže 271 mil. Sk.

Vývoj vlastníckej štruktúry produkcie v rokoch 1993 - 1995 zachytáva nasledovná tabuľka.

Tab. č. 10

	31.12.1993		31.12.1994		30.10.1995	
	verejné	súkromné	verejné	súkromné	verejné	súkromné
priemysel	60%	40%	44%	56%	33,5%	66,5%
stavebníctvo	34%	66%	20%	80%	17%	83%
doprava	49%	51%	43%	57%	35%	65%
obchod	12%	88%	10%	90%	7%	93%

Zdroj: Štatistický úrad (odhad podľa grafov ŠÚ)

Podľa údajov uvedených v štátnych záverečných účtoch SR za roky 1993 a 1994 a podľa správy k návrhu štátneho rozpočtu na rok 1996 bol vývoj v oblasti podielu súkromného sektoru na tvorbe HDP nasledovný:

Tab.č. 11

Podiel súkromného sektoru na tvorbe HDP

	31.12.1992	31.12.1993	31.12.1994	30.6.1995
Súk. sek./HDP	32,4%	39%	58,2%	61,8%

Pri porovnaní týchto údajov s údajmi v tabuľke o rýchlosti privatizácie v jednotlivých rokoch je evidentné, že rast podielu súkromného sektora je vo veľkej miere najmä v roku 1993 a 1994 daný narastaním výstupu v privátnom sektore, ktorý vznikol a rozširuje sa mimo procesu privatizácie.

Vývoj vlastnickej štruktúry ekonomiky z hľadiska počtu a štruktúry podnikateľských subjektov ukazuje tabuľka č.12.

Tab. č.12

	31.12.1991	31.12.1992	31.12.1993	31.12.1994	30.9.1995
HO celkom	12 299	21 498	28 978	36 187	41 982
súkromné	9 587	18 485	25 714	34 546	40 413
verejné	2 392	2 540	2 388	1 641	1 569
Fyz. osoby	201 923	300 637	282 894	287 002	276 870

Zdroj: Štatistický úrad SR

Ako je vidieť z údajov v tabuľke, dochádza k rýchlemu rastu počtu a podielu súkromných podnikateľských subjektov. Tieto čísla nemusia znamenať, že uvedený počet, najmä súkromných právnických osôb, je skutočne v ekonomike činných. Kvôli veľmi nepružnému systému zániku právnických osôb, kvôli nefunkčnému systému bankrotov, ako aj v dôsledku rôznych, pomerne rozšírených špekulácií, existuje značné množstvo právnických osôb (najmä s.r.o.), ktoré formálne existujú, v skutočnosti však nevyvíjajú žiadnu činnosť.

Absolútny pokles počtu podnikajúcich fyzických osôb v roku 1993 a 1995 je daný predovšetkým omonho tvrďšími podmienkami súvisiacimi so zavedením poisného systému (zdravotné, nemocenské a dôchodkové poistenie) od začiatku roka 1993, ako aj zavedením registračných pokladní v roku 1995.

X. Zahraničné investície

Prílev zahraničného kapitálu má pre každú transformujúcu sa ekonomiku veľmi dôležitý význam. Potrebná reštrukturalizácia ekonomiky je kapitálovo veľmi náročná a v krátkom čase ju nemožno úspešne zvládnuť bez významného prílevu zahraničného kapitálu. Najmä v týchto súvislostiach je nutné konštatovať, že prílev zahraničných investícií do SR je nedostatočný.

Objem zahraničného kapitálu vloženého do podnikov na území Slovenska dosiahol ku koncu septembra 1995 19,8 mld. Sk (660,8mil. USD). Táto úroveň je nedostatočná ako z hľadiska potrieb, tak aj pri porovnaní s ostatnými krajinami V4, kde je prílev zahraničných investícií rádovo vyšší.

Tab. č. 13

Kapitál v organizáciách SR so zahr. účasťou (stav k 30.9.1995)

Organizácie podľa druhu vlastníctva	Počet org. so zahr. kapit. účasťou /1	Kapitál (mil. Sk)	
		zahraničný	domáci
Spolu	8 469	19 750,1	8 419,3
v tom zahraničné /2	3 330	9 111,6	
medzinárodné	5 139	10 638,5	8 419,3

/1 bez zahraničných fyzických osôb a podnikov v likvidácii

/2 podniky a korporácie s výlučným zahraničným kapitálom

Zdroj: Štatistický úrad

Vývoj celkového stavu hodnoty zahraničného kapitálu v Slovenskej republike v mil. USD zachytáva nasledujúca tabuľka.

Tab. č.14

	31.12.1991	31.12.1992	31.12.1993	31.12.1994	30.9.1995
Stav	80,2	231,2	366,2	551,7	660,8
Prírastok	-	151	135	185,5	109,1

Zdroj: Štatistický úrad

Ako je vidieť z tabuľky, ročné prírastky zahraničných investícií sú pomerne vyrovnané. K väčším výkyvom dochádzalo pri štvrťročných prírastkoch, ktoré sa pohybovali od 17,9 mil. USD (IV.Q.1992) po 89,8 mil. USD (IV.Q.1994).

Koncom septembra 1995 bolo najväčším zahraničným investorom v SR Rakúsko s vkladom v hodnote vyše 153 mil. USD, ďalej nasledovalo Nemecko, Česká republika, USA a Francúzsko.

Z hľadiska rozmiestnenia zahraničného kapitálu v jednotlivých odvetviach bola koncom septembra 1995 situácia nasledovná:

- priemyselná výroba (42,6%)
- obchod (30,8%)
- peňažníctvo, poisťovníctvo (17,4%)
- iné obchodné služby, výskum (3,7%)
- hotely, reštaurácie (2,7%)
- stavebníctvo (1,2%)

XI. Finančné hospodárenie podnikov.

V úhrne za ekonomiku SR (vrátane príspevkových organizácií, bez domácností) sa za rok 1994 dosiahol zisk vo výške 60,9 mld. Sk v bežných cenách, čo bolo o 19,2% viac ako v roku 1993. Po zohľadnení vývoja cien bol dosiahnutý zisk v roku 1994 vyšší o 6,6% ako v roku 1993. Niektoré ďalšie ukazovatele sú v nasledovnej tabuľke.

Tab. č.15

Finančné výsledky hospodárskych organizácií

	A		B		C		D	
	94/93	absol. 94 (mil.)	94/93	absol. 94 (mil.)	94/93	absol. 94 (mil.)	94/93	absol. 94 (mil.)
Hospod. výsledok	105,2	31 896	216,0	10 309	97,3	17 434	119,2	60 864
Pridaná hodnota	109,7	207 904	142,0	30 718		37 602	110,7	275 589
Rentabil. nákl. (%)	- 0,3	3,7	5,3	21,3	- 0,2	13,76	0,2	5,7
Rentabil. výnos.(%)	- 0,2	3,6	3,8	13,0		12,1	0,2	5,3

A - podniky s 25 a viac zamestnancami

B - podniky do 24 zamestnancov

C - finančné organizácie

D - finančné a nefinančné orgnizácie spolu, vrátane príspevkových

Z údajov v tabuľke je evidentné, že v roku 1994 veľmi rýchlo rástol zisk u organizácií do 24 zamestnancov, že rentabilita nákladov a výnosov za celú ekonomiku oproti roku 1993 stúpila len nepatrne, kým u podnikov do 24 pracovníkov stúpila výrazne a u podnikov nad 25 pracovníkov mierne klesla.

Je tiež evidentné, že rentabilita finančných oorganizácií vysoko prevyšuje rentabilitu nefinančných organizácií.

Z hľadiska vlastníctva sa na dosiahnutom zisku v roku 1994 v podstatnej miere, až z 88,1% podieľali kpodniky vo verejnom sektore, ktoré dosiahli zisk v objeme 28,5 mld. Sk (vrátane príspevkových organizácií 26,7 mld. Sk). Rentabilita ich nákladov bola 6,9% (vrátane príspevkových 6%). Výsledky verejného sektoru ovplyvňuje vysoká efektívnosť energetiky (27,9%). V súkromnom sektore na efektívnosť negatívne vplýva záporná rentabilita družstevného vlastníctva (- 5,1%). Po odrátaní energetiky má verejný sektor nižšiu rentabilitu nákladov (0,9%), ako súkromný sektor bez družstiev (1%).

V prvom polroku 1995 sa v súhrne za ekonomiku SR vytvoril zisk vo výške 36,1 mld. Sk, čo je v porovnaní s prvým polrokom 1994 suma vyššia o 8,8%, po zohľadnení inflácie však ide o pokles o 2,6%. Na rozdiel od roku 1994 v prvom polroku 1995 sa dosahoval najdynamickejší rast v podnikoch s 25 a viac pracovníkmi, v ktorých sa dosiahol o 55% vyšší zisk ako v prvom polroku roka 1994. Zisk finančných organizácií sa znížil o 64,4%, čo ovplyvnili najmä vysoké straty investičných spoločností a fondov. Ich strata v 2. štvrtroku 1995 vzrástla oproti tomu istému obdobiu 1994 desaťnásobne.

Platobná neschopnosť meraná ako saldo záväzkov a pohľadávok bez ohľadu na lehotu splatnosti sa v rokoch 1993 - 1995 vyvíjala nasledovne

Tab. č. 16

Saldo záväzkov a pohľadávok

	31.12.1993	31.12.1994	30.6.1995
Saldo záväzkov a pohľadávok (mld)	215,2	171,6	120,6

Podniky, ktoré boli sprivatizované k 1.1.1994 (503 podnikov) vytvorili v prvom polroku 1995 zisk 6,6 mld. Sk, z toho 5,9 mld. Sk podniky privatizované kupónovou metódou a 0,5 mld. podniky privatizované priamym predajom. Z privatizovaných podnikov najvyššiu rentabilitu dosiahli tie, ktoré boli privatizované predajom akcií (10,1%). Rentabilita nákladov podnikov privatizovaných kupónovou metódou bola 7,1% a priamym predajom 5,3%.

V roku 1994 oproti roku 1993 čiastočne klesá podiel ťažobného, energetického a plynárenského priemyslu na tvorbe celkového zisku, napriek tomu tento podiel ostáva veľmi vysoký. Údaje sú uvedené v tabuľke č.17

Tab. č. 17

Ziskovosť ťažobného a energetického priemyslu.

	Cel. zisk v NH /1	Ťažobný a energet. priemysel	
		absol.	relat.
1993	28,2 mld	27,3 mld	96,8%
1994	30,0 mld	24,2 mld	80,6%

/1 za podniky s počtom zamestnancov nad 25

Údaje v tabuľke, napr. 96,8% v roku 1993, hovoria o podiele na čistom zisku. Celkový zisk vyprodukovaný v roku 1993 bol vyšší ako 28,2 mld. Sk, uvádzanú úroveň dosahuje zisk po očistení o dosiahnutú stratu.

V rokoch 1993 - 1994 dochádzalo k nasledovým pohybom v ziskovosti jednotlivých odvetví. Medzi odvetviami s rýchlym rastom ziskovosti patrili (v zátvorke je uvedený index zisku 1994/1993 v %):

- obchod, opravy a služby (501,5)
- spracovanie ropy, koksovanie (230,1)
- nehnuteľnosti, prenájom, služby (213,5)
- výroba gum. a plast. výrobkov (136,9)
- výr. chem. výr. a vlákien (134,5)
- výroba potravín a pochutín (124,7)

Na druhej strane, k odvetviám s najvyšším poklesom tvorby zisku patrili (záporný index menší ako 100 znamená pokles straty, väčší záporný index ako 100 znamená nárast straty):

- výroba usní (- 1066,1)
- výroba kovov a kovových výrobkov (- 383,8)
- výroba strojov a prístrojov (- 146)
- výroba dreveného tovaru (- 117,9)

XII. Závery a súvislosti

Makroekonomické výsledky, ktoré dosahuje slovenská ekonomika v rokoch 1993 - 1995, najmä však v rokoch 1994 a 1995 sú relatívne pozitívne a spomedzi postkomunistických krajín radia SR podľa väčšiny ukazovateľov na druhé až štvrté miesto. Na druhej strane je potrebné vidieť, že s ekonomickým vývojom v SR sú spojené aj určité nedostatky a riziká. Väčšina z nich sa ešte v súčasnosti neprejavuje, zrejme sa však prejaví v dlhodobejšom horizonte, prípadne aj v krátkodobom a strednodobom, v závislosti od zmeny vonkajších podmienok.

Aké sú príčiny pozitívneho makroekonomického vývoja v SR?

Na prvom mieste je potrebné menovať zodpovednú, prísnu menovú politiku, ale aj pomerne zodpovednú rozpočtovú politiku. Najmä vďaka tomu je možné udržiavať relatívne nízku infláciu a stabilné makroekonomické prostredie.

Dôležitú úlohu zohráva tiež relatívne nízka cena pracovnej sily a udržiavanie vývoja reálnych miezd pod úrovňou vývoja produktivity práce. V tejto súvislosti zohráva zrejme dôležitú úlohu relatívna ústretovosť odborov a nízka tendencia pracovníkov k nátlakovým akciám za zvýšenie miezd.

Ďalším významným faktorom, ktorý napomáha najmä procesu adaptácie mikroekonomickej sféry je skutočnosť, že už takmer 5 rokov je v ekonomike udržiavané tvrdé, kriteriálne prostredie. Popri už spomínanej nízkej inflácii ide aj o pevnú menu s rastúcou dôverou, jednotnú mieru zdanenia, v zásadnú minimalizáciu dotácií a subvencií, tvrdé komerčné úvery. Inými slovami povedané, v slovenskej ekonomike je už päť rokov v zásade tvrdé rozpočtové obmedzenie podnikateľských subjektov. To viedlo k pokroku v odkrývaní vnútorných rezerv a tým k znižovaniu nákladov a zvyšovaniu výkonov. Svoju úlohu mohla zohrať tiež skutočnosť, že pritvrdzovanie sociálneho systému a pretrvávanie vysokej nezamestnanosti vedie k rastu reálnej ponuky pracovných síl a k obmedzovaniu tendencií k rastu miezd.

Dôležitým vonkajším faktokrom je rýchly rast vonkajšieho dopytu, najmä vďaka konjunktúre vo vyspelých krajinách, ako aj vďaka odbúraniu colných a netarifných bariér v rámci všeobecnej liberalizácie, ako aj v rámci pridruženia SR k EÚ. Vo vzťahu k EÚ môže významnú úlohu zohrávať aj asymetrický model v zahranično obchodnej výmene.

Najväčšie slabiny ekonomického vývoja v SR spočívajú v

1. nedostatočnom pokroku v reštrukturalizácii ekonomiky, najmä v reštrukturalizácii aktív
2. v obmedzovaní konkurencie, najmä narastaním tendencií klientelizmu v privatizácii, ale aj v iných ekonomických a spoločenských oblastiach
3. narastaní moci štátu a obmedzovaní liberálneho ekonomického prostredia

Nedostatočný pokrok v reštrukturalizácii ekonomiky súvisí najmä s

- nízkym prílevom zahraničných investícií
- neexistujúcim procesom bankrotov
- nízkym podielom privatizovaného majetku a spôsobom privatizácie
- administratívnymi krokmi vlády proti kapitálovému trhu a jeho subjektom

Ak hovoríme o nedostatočnej reštrukturalizácii, máme na mysli najmä reštrukturalizáciu aktív. Tento reštrukturalizačný deficit sa môže prejaviť najmä v prípade ochabnutia konjunktúry na vyspelých trhoch.

Narastajúci klientelizmus sa prejavuje najmä v oblasti privatizácie, ale prerastá aj do iných oblastí. Jeho podstatou je využívanie vplyvu štátu na presadzovanie sa na trhu, v horších prípadoch aj zneužívanie vplyvu štátu na likvidovanie nepohodlných subjektov. Dochádza k prerastaniu vplyvu štátu s ekonomickými záujmami záujmových skupín a tým k výraznému obmedzovaniu konkurencie a princípu rovnosti šancí. Takýto vývoj bude mať pravdepodobne z dlhodobšieho hľadiska veľmi negatívny vplyv na konkurencieschopnosť slovenských ekonomických subjektov a tým aj na efektívnosť a konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky.

